

8. Пересада А.А. Інвестування: Навч. Посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 250 с.
9. Савчук В. П., Прилипко С. И., Величко Е. Г. Анализ и разработка инвестиционных проектов. – Учебное пособие. – Киев: Абсолют – В, Эльга,
10. Удалих О.О. Управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 2922 с.
11. Федоренко В. Г. Інвестування: Підручник. – К.: Алеута, 2006. – 443 с.
12. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Инвестознаводство: Підручник / За нау. ред. В.Г. Федоренка.- К.- МАУП, 2000. - 408 с.
13. Шевчук В. Я., Рогожин П. С. Основи інвестиційної діяльності. – К.: Генеза, 1997. – 384 с.

УДК 330

*Татомир І. Л., викладач,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка*

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В ТЕОРІЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ШКІЛ І ТЕЧІЙ

Визначено сутність та зміст мотивації праці на основі аналізу й узагальнення існуючих теоретичних і практичних підходів. Уточнено визначення поняття системи мотивації праці та обґрунтовано її значення в економічній теорії.

Определенно сущность и содержание мотивации труда на основе анализа и обобщения существующих теоретических и практических подходов. Уточнено определение понятия системы мотивации труда и обоснованно его значения в экономической теории.

Essence and substance of labour motivatuion on the basis of analysis and generalization of existent theoretical and practical approaches have been defined. Concept determination of the system of labour motivation has been specified and its value in economic theory has been grounded.

Постановка проблеми. Серед найбільш актуальних проблем економічної науки питання, пов'язані з мотивацією і економічною поведінкою людини, займають особливе місце. Від того, якими мотивами керується людина, як вона розуміє свою економічну діяльність, залежить її ставлення до праці. Тому можливість розробити ефективну політику в системі мотивації праці сприяла б популяризації трудових відносин і внутрішніх механізмів їх трансформації. Така спрямованість дослідження теорій мотивації праці надає їй більшої комплексності й багатомірності, порівняно з іншими теоретичними напрямками. Саме це, на наш погляд, значною мірою зумовлює зростаючий і цілком закономірний науковий та практичний інтерес вітчизняних дослідників до творчого опанування

методологічних засад сучасних форм мотивації праці. З метою підтвердження цієї позиції, шляхом виявлення й обґрунтування найбільш перспективних здобутків, зробимо короткий екскурс в історію розвитку економічної думки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій виявив наявність декількох підходів до розуміння сутності цього процесу: в рамках економічних вчень великий внесок в розкриття економічних мотивів внесли М.Вебер, Дж.Кейнс, Д.Рікардо, А.Сміт, Й.Шумпетер; соціально-історична лінія аналізу економічних мотивів розроблялась К.Марксом, Ж.Руссо, К.Сен-Сімоном. Мотивація трудової діяльності завжди знаходилась і знаходиться у полі зору багатьох вітчизняних вчених та дослідників. З певною стабілізацією економічної ситуації в країні почали з'являтися праці сучасних науковців С.Й. Вовканича, С.М. Злупка, О.Є. Кузьміна, В.М. Нижника, М.І. Пітюлича, У.Я. Садової, Л.К. Семів.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. У роботах вітчизняних і зарубіжних авторів досліджено теоретичні й практичні проблеми мотивації праці, проте недостатньо висвітленими залишаються питання побудови системи мотивації праці, що узгоджує інтереси різних груп їх носіїв, вибір найвагоміших складових даної системи та удосконалення методичних засад щодо їх формування.

Викладення основного матеріалу. Вивчення теоретико-методологічних аспектів мотивації праці в площині простору та часу, становлення і розвитку окремих економічних теорій, які стосуються спонукальних мотивів трудової поведінки індивідів, включаючи сучасні, набувають все більшого резонансу на підставі їх розгляду як відповідної субординованої багатопарадигмальної сукупності, що розвивається за певними закономірностями. Запропонований далі огляд проблем мотивації праці в теоріях представників різних економічних шкіл не є спробою їх гострої критики, а ставить за мету проілюструвати власні пошуки не суперечливих теоретичних моделей.

Вагомий внесок у розвиток і нагромадження відомостей про виробничу діяльність зробили мислителі античного рабства (Ксенофонт, Платон, Арістотель, Катон Старший, Варрон), основні ідеї яких увійшли до економічної спадщини людства. Так, Ксенофонт з метою підвищення продуктивності рабської праці за доцільне вважав використовувати матеріальні стимули й різноманітні засоби «морального» впливу на рабів, що підвищило б їх продуктивність праці. При цьому дослідником робиться чітке розмежування між фізичною та розумовою працею. Останньою на його думку мають займатися раби (виконавці), а людям вільним (керівникам) належать функції нагляду й управління.

За визначенням Платона: «Головним двигуном поведінки людей виступають матеріальні турботи і стимули»^{†††}. Виходячи з того, що здібності окремої людини є обмеженими, а її потреби різноманітними постає суперечність між виникненням та можливостями їх задоволення. Розв'язання цієї суперечності Платон бачив в утворенні міста («держави»), тобто об'єднання людей, в якому існує поділ праці.

На підставі розробленої Арістотелем “науки про рабство” рабів сприймали як знаряддя, що вміє говорити. Відстоюючи цей класовий стан, мислитель водночас виправдовував позаекономічні методи стимулювання праці. Крім того, як засіб стимуляції радив використовувати контроль, традиції, звичаї, закони створюючи, тим самим, стимули до сумлінної роботи та доброї поведінки. Відбитком вищого ступеня еволюції рабовласництва і відповідно нових форм організації господарства стали учення мислителів Стародавнього Риму – Катона Старшого та Варрона.

З позиції методологічних принципів Катона Старшого викладених у трактаті «Про землеробство» доходимо висновків про те, що на перший план автором висуваються поради стосовно утримання рабів, використання їхньої праці, методів експлуатації тощо. Розглядаючи рабів як знаряддя праці дослідник радив «підтримувати їх в середовищі ворожості, провокувати конфлікти, незгоди між ними, вчасно звільнятися від старих і слабких. Раби каралися за найменшу провину. Харчі, одяг, житло мали відповідати їх становищу знаряддя, яке розмовляє» [2, с.35]. Варрон, як і його попередник у вдосконаленні методів експлуатації рабів та використанні матеріальної заінтересованості вбачав шляхи зміцнення економіки. При цьому його турбота пов'язана з підвищенням прибутковості і зростанням ефективності виробництва. Віддаючи перевагу спілкуванню з рабами та формам їх експлуатації, відносив рабів до одного з трьох видів сільськогосподарських знарядь (такого, що розмовляє).

Наведені висловлювання дають змогу збагнути ті загальні настрої та цінності, якими керувалися люди тієї чи іншої епохи. Як результат, приходимо до висновку, що методологічна неспроможність економічної думки цивілізацій Стародавнього Світу виявилася в суперечливих наслідках застосування висновків теоретичних конструкцій щодо використання методу батога, шляхом постійної експлуатації та примушування, в той час як «пряник» вважався для рабів практично неприйнятним за цих умов.

Принцип задоволення особистого інтересу ми знаходимо в працях французьких фізіократів. Так, Ф.Кене [3,с.551] вважає, що удосконалення господарської діяльності складається з того, щоб за найменших витрат отримати найбільше приросту вигоди. Разом з тим, додає він, сутність порядку така, що особистий інтерес одного ніколи не може бути

відокремленим від загального інтересу всіх. Але такий порядок – це ідеал, до якого можна лише прагнути.

Праці представників класичної школи заклали наукові підвалини і додали нового імпульсу спробам детального критичного перегляду теоретичних напрацювань попередників. З'ясовуючи спонукальні мотиви людини до економічної діяльності Адам Сміт зазначав, що її поведінкою керує егоїзм та турбота про власне збагачення. Не доброзичливість і гуманність підприємців, а природне прагнення до отримання вигоди, поліпшення власного становища дозволяє іншим людям задовольняти свої потреби у різних благах. Розглядаючи особистий інтерес як могутній природний стимул прогресивного розвитку суспільства, А. Сміт вводить поняття „економічної людини” (homo-economicus).

Натомість, прихильники теорії індивідуалізму відстоюють позицію імплементації в наукову методологію замість homo-economicus визначення homo-sociologicus («соціальна людина»), аргументуючи його як крок до реального олюднення системи аналізу. При цьому в класичній доктрині дії людини детермінуються безпосередньо матеріальними (економічними) мотиваціями, в системі яких економічні інтереси утверджують себе як раціональне начало економічної діяльності. Саме тому, при узагальненні постулатів теорії А. Сміта, необхідно вказати на її обмеженість у загальній логіці методологічного індивідуалізму.

Проте перехід до людини соціальної має характер діалектичного заперечення. Це означає, наприклад, не відсутність людини-працівника, а істотне або якісне послаблення економічного та адміністративного примусу до праці, перетворення останньої у здебільшо вільну і творчу (К. Маркс), коли праця є найвищою цінністю і має бути розумною, вільною і добровільною (В. Вернадський) [4,с. 374].

Нове покоління вчених економістів – прихильників класичної політичної економії (Ф. Бастіа Т. Мальтус, Н. Сеніор, Дж. С. Міль та ін.) зробило багато для збереження класичної традиції. Критичний перегляд теоретичних положень, стосовно місця людини в економічній діяльності та спонукальних мотивів її поведінки, які втратили актуальність, призвів до появи нових теорій. На підставі положення про порівняльні переваги Д. Рікардом сформульовано своєрідний принцип у відповідності до якого: «Стимулюючи працьовитість, винагороджуючи винахідливість, використовуючи найбільш дійовим чином усі ті сили, які дає нам природа, цей принцип приводить до найбільш ефективного поділу праці...» [5,с. 119].

Не допускаючи зрівняльності у доходах Т. Мальтус вважав, що „Рівність не створює достатньо сильного мотиву до праці та не сприяє перемозі над природними лінощами. Неминучою є бідність, до якої дуже швидко має привести будь-яка система рівності” [6,с. 64]. В той же час Н. Сеніор, виокремлюючи прагнення людини до збереження та поліпшення добробуту порівнює його з таким потужним спонукальним мотивом, як і

прагнення до продовження роду. Згідно міркувань вченого, зростання життєвого рівня населення може стати автоматичним обмежувачем збільшення його чисельності.

Будучи прихильником вчення про економічну людину, Ф. Бастіа стояв на індивідуалістичних позиціях, оскільки, як і Сміт, вірив, що прогрес суспільства зв'язаний з реалізацією свободи інтересів окремої людини, що приватні інтереси антагоністичні тільки зовні, а по суті вони солідарні: досить, щоб «кожний домагався здійснення власних інтересів, і він побачить, що, сам того не бажаючи, буде слугою інтересів інших» [7, с. 169].

Водночас Дж. С. Мілль виходив з того, що економічна наука розглядає людину як істоту, яка бажає володіти багатством і здатна порівнювати ефективність різних засобів для досягнення цієї мети. Вона повністю абстрагується від усіх інших людських пристрастей і мотивів, окрім тих, які можна вважати вічними антагоністами прагнення до багатства, а саме: відрази до праці і бажання негайно користуватися дорогими насолодами [8, с. 256].

Незайвим буде спрямування уваги на визначення ролі держави щодо регулювання трудових відносин у доктрині соціальних реформ французького економіста С. Сімонді [9, с. 123], для проведення яких необхідними вбачаються поступові й непрямі заходи з боку законодавства, в тому числі: впровадження соціального забезпечення робітників за рахунок підприємців; забезпечення участі найманих робітників у прибутках підприємств; створення грошових фондів, які б захищали робітників у період безробіття; обмеження робочого дня та встановлення мінімальної заробітної плати. Виступаючи проти методу А. Сміта і Д. Рікардо, С. Сімонді докоряв їм у абстрагуванні багатства від людини, тоді як його мета – задоволення її потреб.

Дуже важливою проблемою соціальної оцінки праці є проблема її відчуження, що докладно досліджувалася К. Марксом. Під відчуженням праці К. Маркс розумів такий стан працівника, коли продукт його праці, втілюючись у зовнішньому для виробника матеріальному об'єкті й тим самим, здобуваючи своє власне матеріальне буття, не належить працівникові й не приносить йому природного задоволення [10, с. 58].

Саме відчуження праці, тобто відтворення господарських умов, що поневолюють людину, розглядається багатьма сучасними дослідниками як найважливіша умова формування «змушеної» мотивації. Остання детермінується як внутрішнє спонукання до праці в умовах обмеженої волі вибору трудового поведіння й слабого правового захисту з метою задоволення, насамперед, потреб виживання, що є найважливішим чинником зниження трудової активності, творчих потенцій працівників. Вчення марксизму дало поштовх до зростання взаємозумовленості мотиваційних пріоритетів найманих робітників і підприємців на підставі «соціалізації» капіталу та «капіталізації» праці.

Предметом дослідження неокласичної економічної теорії стала суб'єктивна мотивація економічної діяльності (підприємця, найманого робітника), яка намагається максимізувати вигоду і мінімізувати витрати. Деталізацію такого підходу спричинило використання граничних величин та розмежування сукупної корисності конкретного блага, що знайшло своє практичне втілення в теоріях Менгера та Госсена. У центр уваги науковці ставлять проблеми економічної поведінки суб'єкта господарювання, прагнення до отримання насолоди та максимальне задоволення потреб. Дана мотивація підсилюється першим законом Госсена: задоволення (корисність), що отримує індивід від споживання додаткової одиниці блага характеризується тенденцією поступового зниження. Обумовлюючи властивість людської природи у відповідності до цього закону зазначимо, що всі потреби мають схильність до насичення. При цьому, необмеженість задоволення однієї потреби, спонукає індивідів до максимізації корисності й за умов вибору між задоволенням різних потреб (другий закон Госсена).

Принагідно зазначимо, що у відповідності до такого підходу проблема мотивації економічного суб'єкта розглядається у цілком іншому ракурсі. Відсікаючи усі характеристики людини, за винятком, насолоди та страждань, що пов'язані із задоволенням відповідними благами, система індивідуальних переваг детермінується неокласиками як більш стабільна та незалежна від зовнішнього впливу.

Отже, у теоріях неокласиків до мотивації суб'єктів економічної діяльності віднесено принцип власного інтересу, що розглядається як максимізація корисності. Завдяки задоволенню власного інтересу задовольняється в цілому і суспільний інтерес. У такому розумінні поведінка суб'єкта є синонімом раціонального або цілеспрямованого [11, с. 94].

В центр досліджень політичної економії А. Маршал ставить спонукальні мотиви, які з найбільшою силою впливають на поведінку суб'єктів господарювання. В ролі останнього виступає відповідна кількість грошей. Саме врахування цього певного і точного грошового виміру найстійкіших стимулів у господарському житті дозволило економічній науці зайняти лідируючі позиції серед всіх інших наук, які досліджують людину. При цьому дослідником запропоновано власну класифікацію економічних благ, у відповідності до якої виділяють матеріальні, якими людина володіє на правах приватної власності та нематеріальні (особисті). Останні А. Маршалл поділив на зовнішні (репутація, ділові зв'язки) та внутрішні (особисті якості людини, ділові здібності, професійна майстерність тощо).

Німецька історична школа, досліджуючи поведінкові аспекти людини, значну увагу зосереджувала на повнішому врахуванні всієї багатогранності та складності конкретних відносин у суспільстві – новаторстві, освіченості, творчості та підприємництві як передумов

економічної поведінки суб'єктів. Так, у веберівському напрямку теорії економічна поведінка соціальних груп визначається престижем освіти, професії, нормами поведінки і відповідності цих позицій ринковим. Г. Шмоллер вважав, що прагнення людини до збагачення, яке домінує в її поведінці, необхідно обмежувати і контролювати за допомогою етичних норм з тим, щоб основні її зусилля були спрямовані на розвиток підприємництва [12, с. 104]. Отже, прихильники історичної школи за загальним прагненням до вигоди і багатства вбачали широку палітру задумів і бажань, різних за суттю і мінливих залежно від становища, доходу та віку. Переборними виявилися бажання до економічної вигоди та егоїстичні міркування. Натомість для людини першочерговими стають такі спонукальні мотиви, як почуття спільності, сімейного благополуччя, суспільних інтересів тощо.

Кейнсіанський напрям економічної теорії, долаючи принцип індивідуалізму, сутність людини розглядає крізь призму ширшого кола її інтересів. Економічна модель поведінки людини доповнюється такими чинниками, як милосердя та альтруїзм. Тому в кейнсіанській моделі економічної людини переважає психологічний індивідуалізм, некомплексний економічний детермінізм, обмежений соціологічний підхід, що певною мірою характерне й для економічної теорії Маркса та представників інших течій, напрямків, шкіл [13].

Значні методологічні можливості несуть в собі підходи інституціоналістів до економічної моделі людини, яка за визначенням Веблена доповнюється інстинктами майстерності (майже напівсвідомий потяг до добре виконаної і ефективної роботи) та допитливості. Водночас зазначимо, що формування інституційного середовища необхідно розглядати як еволюційний процес, що перебуває у стані перманентної трансформації. Вивчення та виокремлення закономірностей такої еволюції є основою оптимізації поведінки господарюючих суб'єктів. Окреслюючи основні тенденції наукової думки в цьому напрямі, відзначимо, що на противагу класичній та неокласичній теорії в центрі інституціоналізму перебуває мотивація, яка є основою поведінки людини та підставою у прийнятті мотивованого рішення під впливом стимулів до праці. На цьому підґрунті, обґрунтовано стверджувати, що сучасний інституціоналізм завдяки розвинутим державним, ринковим інститутам, законодавчим і неформальним нормам, орієнтований на людину і потребує досконалих соціально-трудовак відносин внаслідок зміни акцентів в мотивації до праці.

Натомість, у відповідності до позиції Мочерного С.В., основні неоінституціональні концепції (прав власності, агентських відносин, трансакційних витрат), ґрунтуючись на неокласичних постулатах «людини економічної», не враховують значною мірою інші індивідуальні інтереси, а тому неспроможні дати комплексну соціологічну характеристику основних

мотивів її (людини) діяльності в межах неоднорідних організацій та впливу останніх на ефективність інститутів [14,с. 160].

Поява теорії інформаційного суспільства, як однієї з нових дослідницьких парадигм економічної науки, спричинила суттєвий поштовх в удосконаленні методологічної конструкції теоретичних напрацювань стосовно розвитку трудової діяльності, поставивши у центр «соціальну людину», що диференціює свої уподобання не лише з врахуванням матеріальних, але й моральних та інших позаекономічних спонукань. Розвиваючись в межах неокласичного напрямку економічної думки мотивації індивідів формуються і трансформуються під впливом неформальних інститутів, які створюють інституційну систему. При цьому дослідниками основний наголос робиться на нові трудові реалії та концепцію економічної мережі, яка є наслідком інвестиційних процесів у сфері організації праці.

Окреслюючи головні слабкості соціалізму Л. Гурвіч вказав на відсутність індивідуальних стимулів. Саме цим науковцем вперше було запроваджено в економічну науку поняття фактору стимулів людей які, власне і, визначають результати діяльності, незалежно виробники це чи споживачі. Сьогодні в це важко повірити, але піввіку тому цей фактор в економічних моделях просто не враховували.

Отже, історичний ракурс дослідження поведінки людини дає нам можливість розглянути її з точки зору системи переваг. Виходячи з економічних інтересів, зазначених у дослідників як вигода, враховуючи умови, за яких вона отримується, є підстави більш ґрунтовніше дослідити мотивацію суб'єктів трудової діяльності. За необхідне вбачається звернути увагу й на тому, що у царині трудових відносин, як свідчить теорія їхнього формування та розвитку, спостерігається розширення категоріального апарату, наукових дефініцій. З'ясування теоретичного змісту категорії «мотивація», вимагає проведення порівняльного аналізу її сучасних інтерпретацій у контексті структурно-еволюційного напрямку та критичного аналізу існуючих виявів термінологічної неузгодженості під час вживання даної категорії.

Аналізуючи економічні першоджерела, можемо виділити декілька підходів до розуміння мотивації. Згідно з першим – мотивація є усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці через постійний вплив на його потреби, інтереси та цілі [15,с. 848]. Другий підхід розглядає мотивацію як сукупність рушійних сил, які спонукають людину до діяльності [16,с. 528]. Третій визначає процес формування мотивів діяльності, які стають спонукальною причиною, приводом до діяльності, спрямованої на досягнення індивідуальних цілей працівника і загальних цілей організації [17,с. 382].

Розглянемо також і традиційний підхід до мотивації, який ґрунтується на вірі в те, що працівники – це усього лише ресурси, активи,

які повинні ефективно працювати. Досить цікавими з цього приводу є погляди Занюка С.С. та Наумова А.І. На їхню думку мотивація викликає активність суб'єктів у визначеному напрямку для досягнення конкретних цілей. Її можна характеризувати як сукупність мотивуючих факторів, що можуть бути задані зовні або формуватись суб'єктивно особистістю у відповідності її цінностям, орієнтаціям, інтересам, очікуванням тощо.

Достатньо високий методологічний потенціал має тлумачення мотивації праці запропоноване Д.П. Богинею [18,с. 125], яке найбільш повно відповідає об'єктивній логіці дослідження, оскільки розглядає її як процес свідомого вибору людиною певної лінії поведінки, яка ґрунтується на зовнішніх та внутрішніх факторах (стимулах, мотивах), як свідоме та цілеспрямоване спонукання робітника до праці шляхом стабільного впливу на його потреби, інтереси і цілі. Дане тлумачення не можна розглядати як єдино можливе, проте воно є достатнім для аргументації авторської позиції. На нашу думку мотивація – це процес, що передбачає створення відповідних умов, які здатні нести позитивний вплив на трудову поведінку окремої людини чи групи людей, і дозволяють залучати їх до активної праці на своїх робочих місцях, шляхом використання факторів-мотиваторів, спонукаючи тим самим до продуктивної діяльності.

Розкриваючи аналітичний зміст категорії «мотивація» як вагової складової теоретичного арсеналу сучасної економічної науки доцільно звернути увагу на її системний характер. Тобто під системою мотивації трудової діяльності доцільно розглядати перш за все суб'єктивний аспект діяльності індивіда, що проявляється в діях через формування внутрішніх та зовнішніх аспектів спонукальних сил особи [19,с.71]. За визначенням Н. Дишлюк, система мотивації існує незалежно від соціально-економічних формацій, параметри її є сталими і групуються за ознаками мотивів – матеріального, соціального, статутного, духовно-інтелектуального або соціального, колективістського, процесуального та самореалізації [20,с.9]. Очевидно, що не можна обмежуватися у визначенні чисто економічним аспектом, як це зробив А. Турен, чи соціальними факторами, як це вийшло в Ж. Еллюля, оскільки комплексні і багатогранні зміни у системі мотивації праці охоплюють практично всі сфери людської життєдіяльності.

З позиції врахування сучасних підходів пропонуємо розглядати мотиваційну систему як незмінний елемент механізму незворотної трансформації, заміщення методів примусу (експлуатації) спонукальними чинниками, оскільки остання не просто обмежує прояв демотивації, а й ліквідує її джерела, замінюючи їх іншими відносинами між індивідами у сфері трудових відносин.

На тепер ми змушені констатувати, що створення цілісної теорії мотивації праці все ще актуальна проблема економічної науки сьогодення. Чи мало сучасних економістів наголошують на існуванні об'єктивної потреби суспільства у принципово новій мотиваційній теорії. Так,

Д. Антончук, визначаючи потребу в останній обумовлює, що вона більш адекватно повинна відображати питання мотивації трудової діяльності особистості, заснованій на економічній свободі та особистісній самореалізації свого трудового потенціалу.

Перспективи подальших наукових розвідок. Проведений вище аналіз теоретичних підвалин досліджень, економічної природи людини та спонукальних мотивів її діяльності, показує наявність резервів оптимізації у теоретичному плані. На підставі ідентифікації та структуризації економічних теорій, виникає потенційна можливість використання їх теоретичного доробку у побудові нової системи мотивації праці, яка була б адекватною умовам становлення інформаційного суспільства в Україні.

Використані джерела інформації:

1. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / За ред. В. В. Кириленка. – Тернопіль: „Економічна думка”, 2007. – 233 с. – С.19.
2. Леоненко П.М., Юхименко П.І. Історія економічних учень: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 639 с. – (Вища освіта ХХІ століття). – С. 35.
3. Кене Ф. Избранные экономические произведения: пер. с франц. – М., 1960. – 551 с.
4. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження. Монографія. – Львів: Світ, 2001. – 416 с. – С.374.
5. Леоненко П.М., Юхименко П.І. Історія економічних учень: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 639 с. – (Вища освіта ХХІ століття). – С.119.
6. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / За ред. В.В. Кириленка. – Тернопіль: „Економічна думка”, 2007. – 233 с. – С. 64.
7. Bastiat F. Harmonies of Political Economy. – Edinburgh, 1880. – P. 169.
8. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч. 1 / За ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К. Знання, 2005. – 567 с. – С. 256.
9. Сисмонди С. Новые начала политической экономии, или о богатстве в его отношении к народонаселению. – М.: Соцэкгиз, 1937. – Т. 2. – С. 123.
10. Теория капитала и экономического роста. Под ред. С.С. Дзарасова. М.: МГУ, 2004. – С. 58.
11. Lutz M.A., Lux K. Humanistic Economics. – New York, 1988. – P. 94.
12. Кудінова А.В. Підприємницька поведінка: сутність та детермінанти її еволюції / А.В. Кудінова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №4. – С. 104-111.
13. Карачина Н. П. Економічна поведінка: еволюційний аспект в історії наукових течій [Електронний ресурс]. – [Спосіб доступу: <http://intkonf.org/ken-dots-karachina-np-ekonomichna-povedinka-evolyutsiyniy-aspekt-v-istoriyi-naukovih-techiy>].
14. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка). Навчальний посібник / За ред. Мочерного С.В. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2004. – 480 с. – С.160-161.
15. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: у 3х т. / Редкол.:С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Т.2. – К.: Видавничий центр Академія, 2001. – 848 с.
16. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: Учеб. для вузов. 3-е изд. – М.: Гардарики, 2001. – 528 с.
17. Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики / Д.П.Богиня, М.В.Семикіна; Передмова І.Ф. Кураса. – К.: Шторм, 2003. – 382 с.
18. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Шамота В.М., Лісогор Л.С., Долгова Л.І. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати / НАН України; Інститут економіки / Д.П. Богиня (відп.ред.). – К., 2001. – 300 с. – С. 125.

19. Мотивація праці та формування ринку робочої сили / За ред. П.Т. Саблука, О.А. Бугуцького. - К.: Урожай, 1993. – 416 с. – С. 71.
20. Дишлюк Н. Мотивація і поведінка людини в сфері праці // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 3–4. – С. 9–11.

УДК 33.338.262.8

*Телега Н.Ю., здобувач,
Академія муніципального управління,
м. Київ*

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Одним з найефективніших методів сучасного менеджменту є стратегічне планування і управління. Дані методи широко застосовуються в ринковій економіці і вирішують завдання розвитку комерційних фірм чи здійснення комерційних проектів. Як свідчить практика, стратегічне планування може з успіхом застосовуватися не тільки в комерційній, а й в інших сферах суспільної діяльності. Висока ефективність використання стратегічного планування досягається при управлінні соціально-економічним розвитком міста. Однак не всі органи місцевої влади застосовують у своїй роботі нові методи управління.

Одним из эффективных методов менеджмента является стратегическое планирование и управление. Данные методы широко используются в рыночной экономике и решают задания развития коммерческих фирм или внедрения коммерческих проектов. Стратегическое планирование может с успехом применяться не только в коммерции, но и в других сферах общественной деятельности. Высокая эффективность использования стратегического планирования достигается при управлении социально-экономическим развитием города. Но не все органы местной власти используют в своей работе новые методы управления.

One of the most effective methods of modern management is strategic planning and administration. The given methods are widely used in the market economy and solve the task of commercial firm development or commercial project fulfillment. According to the practice, strategic planning can be successfully used in both commercial and other spheres of social activity. High effectiveness of strategic planning usage is achieved when the social and economic development of the city is being managed. However, not all local authorities use new management methods at work.

Постановка проблеми. Стратегічне планування являє собою особливий вид діяльності господарюючих суб'єктів територіальних органів виконавчої влади і законодавчої влади та держави в цілому, яка полягає в підготовці проектів стратегічних рішень, представлених у вигляді прогнозів терміном на декілька років, програм і планів, що передбачають подання таких цілей і стратегій розвитку відповідних